

УДК 376 – 056.36.035:331.5

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Наталія МАКАРЧУК, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, natasha-makarchuk@rambler.ru;

Олена ХОВАНОВА, Богодухівський навчально-виховний комплекс для розумово відсталих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, м. Богодухів, Україна

Представлено результати експериментальної діяльності навчально-виховного комплексу, що дали змогу підтвердити ефективність професійно-трудова реабілітації як освітнього процесу, що забезпечує подолання дезадаптивності дітей із порушеннями розумового розвитку та упередження її деструктивного впливу на їхнє функціонування у подальшому житті. Встановлено, що професійно-трудова реабілітації є узгодженою системою діяльності освітньої установи, навчально-виховного, трудового та професійного процесів, що забезпечують становлення особистості такої дитини та формування в неї адаптивності як особистісної властивості.

Ключові слова: професійно-трудова реабілітація, діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, порушення розумового розвитку, навчально-виховний комплекс.

Наталія МАКАРЧУК, Институт специальной педагогики Национальной академии педагогических наук Украины г. Киев, Украина;

Елена ХОВАНОВА, Богодуховский учебно-воспитательный комплекс для умственно отсталых детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, г. Богодухов, Украина

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТРУДОВОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ

В статье представлены результаты экспериментальной деятельности учебно – воспитательного комплекса, которые позволили подтвердить эффективность профессионально – трудовой реабилитации как образовательного процесса, обеспечивающего преодоление дезадаптивности детей с нарушениями умственного развития и предотвращение деструктивного влияния на их функционирование в дальнейшей жизни. Установлено, что профессионально – трудовая реабилитации является согласованной системой деятельности образовательного учреждения, учебно – воспитательного, трудового и профессионального процессов, обеспечивающих становление личности такого ребенка и формирование у него адаптивности как личностного свойства.

Nataliia MAKARCHUK, Institute of Special pedagogy National Academy of Pedagogical sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine;

Elena KHOVANOVA, Bohoduhiv educational complex for mentally retarded orphans and children deprived of parental care

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF VOCATIONAL REHABILITATION OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

In the article the results of solving the problem of personality with mental retardation formation, adaptation and socialization by development and testing the model of vocational rehabilitation are presented. The structure of vocational rehabilitation is a result of context and dynamics consistent educational process and peculiarities of personality formation in individuals with intellectual disabilities interplay.

The modeling was carried out on the defined methodological basis for implementation of the rehabilitation process in the education complex system: structured and consistent activities of educational complex, program and

© Макарчук Н., Хованова О., 2014

methodological providing of innovations in the educational process, integration of methods, principles, forms and means of personalized education, psychological and social support, complex differentiated character of vocational rehabilitation as an activity. It is found that the integration of defined areas, that are organizationally provided by functionality of space-time, management, value-oriented and functional-activity units, determines the formation of the spectrum of competencies of students with mental retardation and ensures the effectiveness of their future adaptation and socialization.

Vocational and occupational rehabilitation of orphans and children deprived of parental care is found to be a system of specially organized and purposeful influence on the development, establishment and functioning of personality of such children through integration of educational environment, alignment of their training duration with the specific socio-cultural and special educational environment, providing social, competence and psychological-medical-pedagogical planning, which is provided by occupational and specialized training and differentiated nature of learning and working practice. Vocational rehabilitation is a basic condition for effective socialization of children with intellectual disabilities and their adaptation to the conditions of further independent living.

Keywords: Vocational rehabilitation, orphans, children deprived of parental care, impaired intellectual development, educational complex.

Сучасні тенденції в реформуванні та модернізації освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку детермінують появу вимог як до змісту їхнього навчання, так і до діяльності, що реалізується в навчальному, виховному та позанавчальному процесах спеціальних загальноосвітніх та загальноосвітніх закладів. Роль освітньої установи в забезпеченні реалізації цих вимог є однією із провідних, так як основними умовами організації освітньої діяльності є не тільки тип освітньої установи, а й компетентність та професійна майстерність суб'єктів, що забезпечують її діяльність.

Зміни пріоритетів реалізації освіти з орієнтації на результат навчально-виховного процесу (за якого домінують «суб'єкт-об'єктна» парадигма) на особистість (домінують «суб'єкт-суб'єктної» парадигми) привнесли і зміни в структурування освітнього процесу, його змісту та навчально-методичного і програмного забезпечення. Констатація широкого спектра проблем життєдіяльності учнів з особливостями психофізичного розвитку, що здебільшого визначають прогалини не в організації навчального процесу, а саме в системі заходів із формування спектра їхніх знань, умінь та навичок, що пов'язані безпосередньо з подальшим функціонуванням поза межами освітньої установи, детермінувала нагальну потребу в дослідженні та розробці технологій формування спектра їхніх компетенцій. З-поміж них провідна роль належить життєвій та професійно-трудовій.

Особливого значення формування визначених компетенцій набуває для дітей із порушеннями розумового розвитку, так як ефективність адаптації та соціалізації таких дітей обумовлюється станом їхньої психологічної, педагогічної та професійної готовності до подальшої життєдіяльності в дорослому віці. Ідеться про оволодіння ними спектром діяльностей (навчальною, трудовою та професійно-трудовою) в системі освітнього закладу та сформованістю їхньої усвідомленої особистісної активності та спрямованості. Тому, створення умов ефективної адаптації та соціалізації дітей із порушеннями розумового розвитку до подальшої інтеграції в суспільство вимагає своєчасної організації їхньої професійно-трудової реабілітації в системі діяльності освітньої установи.

Сутність науково-дослідної роботи полягала в розробленні науково обґрунтованої моделі професійно-трудової реабілітації, що реалізується в системі профільного навчання розумово відсталіх дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, за сільськогосподарським напрямом на базі навчально-виховного комплексу, як умови оптимальної професійної самореалізації таких дітей, інтеграції їх у суспільство та апробація розробленої моделі в практиці діяльності освітнього закладу зазначеної

категорії. *Метою статті* є визначення методичних засад професійно-трудової реабілітації дітей із порушеннями розумового розвитку в системі навчально-виховного комплексу шляхом обґрунтування експериментальної моделі професійно-трудової реабілітації цих дітей.

Гіпотезою дослідження виступило припущення про те, що організація професійно-трудового навчання розумово відсталих дітей-сиріт на засадах системної предметно-практичної діяльності у поєднанні з комплексною реабілітацією сприятиме формуванню в учнів мотивації до праці, усвідомленому засвоєнню ними знань, виробленню та закріпленню професійних умінь і навичок, їх практичного використання. Упровадження структурно-функціональної моделі професійно-трудової реабілітації створить оптимальні умови для подальшої соціальної реабілітації розумово відсталих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сільській місцевості, забезпечить усебічний розвиток, ефективність та дієвість комплексної реабілітації, підготовку їх до самостійного життя з урахуванням індивідуальних особливостей психофізичного розвитку.

Методологічними засадами експериментальної діяльності виступили концепція про складну структуру дефекту при ушкодженнях психофізичного розвитку, можливості цілеспрямованої корекційної роботи у психологічному та педагогічному впливі на процеси розвитку та соціалізації осіб з обмеженими можливостями здоров'я, їхню реабілітацію. Означені положення обґрунтовані в дослідженнях В. Бондаря, Т. Власової, Т. Вісковагої, Л. Виготського, І. Дмитрієвої, І. Єременка, В. Засенка, В. Кантора, А. Колупасової, С. Коноплястої, Т. Сак, О. Хохліної та положеннях щодо корекційної спрямованості трудового навчання розумово відсталих учнів, що представлені в дослідженнях Г. Мерсіянової та О. Хохліної.

Експериментальною базою дослідження є Богодухівський навчально-виховний комплекс для розумово відсталих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Експериментальна вибірка становить близько – 1400 осіб. Загальна кількість дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування становила – 1342 особи, з яких кількість дітей, що перебували та навчалися в навчально-виховному комплексі – 1342, кількість випускників – 224; учителів, вихователів та майстрів виробничого навчання – 58 осіб. Експеримент триває з 2004 по 2014 рр.

Основними методами дослідження було обрано: спостереження за практикою психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної та реабілітаційної роботи з розумово відсталими дітьми в системі навчально-виховного комплексу; анкетування та опитування дітей, педагогів; бесіди з суб'єктами та об'єктами освітньо-реабілітаційного процесу; організаційний, формуючий та узагальнюючий типи експерименту для встановлення ефективності моделі професійно-трудової реабілітації розумово відсталих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для оцінки ефективності засобів та умов професійно-трудової реабілітації на становлення особистості з розумовою відсталістю як суб'єкта різноманітних видів діяльності.

Організаційним підґрунтям до визначення змісту професійно-трудової реабілітації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування було визначено структуру навчально-виховного комплексу до складу якої входить школа II ступеня – 8 – 10 класи та групи професійно-технічного навчання – I – III курси. Зокрема, навчальний процес забезпечується розробленими в рамках експериментальної діяльності робочими навчальними планами, що містять інваріантну складову, що традиційно забезпечується на державному рівні (охоплює обов'язкові для вивчення усіма учнями предмети) та варіативну, в якій передбачено збільшення годин на проведення спецкурсів із трудового навчання та корекційно-розвиткові заняття. Тому, методичною основою професійно-трудової реабілітації є *структурованість діяльності навчально-виховного комплексу та узгодженість змісту діяльності й функціональності всіх його*

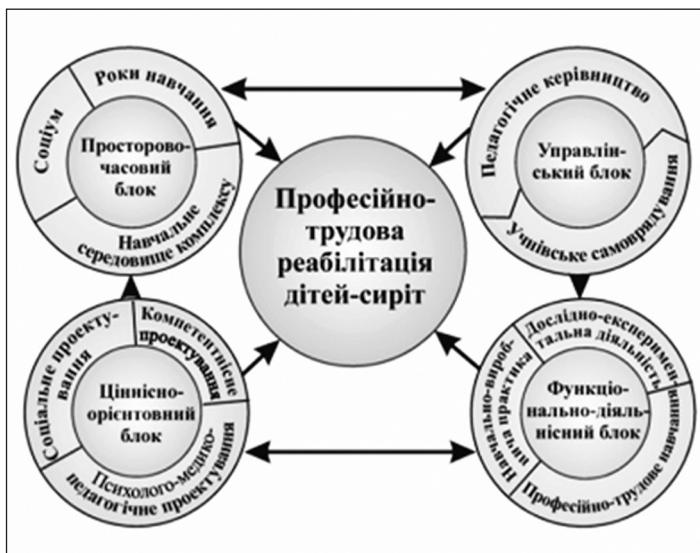
ланок як умови забезпечення реалізації принципу безперервності освіти дітей із розумовою відсталістю і як основи для забезпечення психолого-педагогічного супроводу корекційно-розвивального навчання та виховання цих дітей.

Методичною основою професійно-трудової реабілітації також виступає *програмно-методичне забезпечення реалізації інноваційного змісту професійного навчання та професійної підготовки кваліфікованих робітників*. Так, встановлено, що збереження наступності змісту професійного навчання та змісту професійної підготовки виступає якісною умовою реалізації професійно-трудової реабілітації, яка реалізується в діяльності навчально-виховного комплексу. Також, експериментальним шляхом визначено та підтверджено, що ефективність професійно-трудової реабілітації поряд із визначеною наступністю змісту також забезпечується використанням комплексу теоретичних і лабораторно-практичних занять, виробничого навчання та виробничої практики.

Професійна підготовка розумово відсталих учнів у системі Богодухівського навчально-виховного комплексу забезпечується освітньою діяльністю із професійно-технічного навчання, результатами якого є одержання випускниками свідоцтва про присвоєння робітничих кваліфікацій «Плодоовочівник», «Тваринник», «Озеленювач», «Квітникар» та працевлаштування на підприємствах. Професійна підготовка кваліфікованих робітників із заявлених професій забезпечувалася розробленням навчально-методичного, наочно-дидактичного забезпечення та необхідною матеріально-технічною базою, а саме: навчальні кабінети професійно-теоретичної підготовки, лабораторії для практичних занять, навчальне господарство.

Методичною основою професійно-трудової реабілітації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є інтеграція принципів, методів, засобів та індивідуальних форм виховної роботи, психологічної підтримки та соціального супроводу як підґрунтя до розроблення та запровадження в практику діяльності навчально-виховного комплексу інноваційних форм професійно-трудової реабілітації, що й відображено в моделі професійно-трудової реабілітації (мал. 1).

Структурно модель представлена інтегративними за діяльністю спрямованістю блоками, що є змістовими напрямками діяльності навчально-виховного комплексу. Такими блоками, відповідно до специфіки контингенту дітей, що перебувають у комплексі, специфіки їхнього психофізичного розвитку та ускладненої соціальної ситуації розвитку (відсутність родинного виховання) є просторово-часовий, управлінський, ціннісно-орієнтований та функціонально-діяльнісний блоки. У свою чергу блоки диференціювалися за підструктурними напрямками, що визначали складнодиференційований характер професійно-трудової реабілітації та підвищення ефективності її використання у відношенні до кожного конкретного учня комплексу. Це було відображено в сис-

Мал. 1. Модель професійно-трудової реабілітації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

темній індивідуальній психолого-педагогічній корекції загального розвитку учнів, формування в них умінь та навичок у процесі професійно-трудового навчання й підготовки до трудової діяльності в умовах виробництва. Представлена модель є результатом використання в практиці експериментальної діяльності *методичної основи, що конкретизує складнодиференційований характер професійно-трудової реабілітації як діяльності*, що конкретизується в єдності об'єктивного та суб'єктивного, в єдності діяльності особистості та її суб'єктивної спрямованості. Функціональність методичних основ представлена в змісті та функціональності кожного напрямку професійно-трудової реабілітації в діяльності навчально-виховного комплексу.

Змістове наповнення *просторово-часового блоку* визначається *навчальним середовищем*, його взаємообумовленістю з *тривалістю навчання* в комплексі та *специфікою соціокультурного та спеціального освітнього середовища* в якому відбувалося становлення особистості дітей-сиріт із розумовою відсталістю. Навчальне середовище визначається як система спеціальної освіти, що спрямована на: корекцію недоліків розумового та фізичного розвитку учнів у процесі загальноосвітнього, трудового та професійного навчання засобами спеціальних занять, а також лікувально-профілактичних заходів; створення сприятливих умов, для організації життя і розвитку, навчання і відпочинку дітей; удосконалення форм і методів організації загальноосвітньої підготовки та підготовки кваліфікованих робітників сільського господарства згідно з державними вимогами до професійної підготовки робітничих кадрів; формування особистості шляхом забезпечення соціально-психологічної реабілітації та виховання в учнів загальнолюдських цінностей, громадянської позиції. Навчальне середовище виступало сталою умовою діяльності навчально-виховного комплексу, яке поетапно розширювалося та ускладнювалося відповідно до змісту освіти цих дітей, а саме роки навчання в школі I – II ступенів – 8 – 10 класи та у групах професійно-технічного навчання – I – III курси.

Забезпечення ефективного функціонування дітей-сиріт у соціокультурному середовищі, що першочергово представлено спеціальним освітнім середовищем, а згодом і професійно-виробничим, у рамках педагогічного експерименту було спрямовано на їхню адаптацію до умов самостійного життя та подальшу соціальну реабілітацію поза межами освітньої установи. Сформованість усвідомленої соціальної поведінки як результату адаптованості учнів із розумовою відсталістю, що формується в межах навчально-виховного комплексу як особистісна властивість, забезпечувалася поетапним формуванням навичок до самостійного проживання в суспільстві, включення їх до ринкових відносин, навичок взаємодії у трудовому колективі. Поряд з навчально-виховною діяльністю та професійною підготовкою вагомим значенням у формуванні усвідомленої соціальної поведінки набуває проходження учнями індивідуальної виробничої практики на базі власного господарства навчально-виховного комплексу з самостійним перебуванням в однокімнатній квартирі, що розташована на території комплексу. Це житло (квартира) на території закладу, в якій троє учнів протягом місяця під соціальним супроводом педагогів самостійно проживали і працювали робітниками (тваринниками) в підсобному господарстві. У квартирі створено належні житлово-побутові умови для самостійного проживання учнів. Педагогічний супровід здійснювався шляхом контролю за виконаннями учнями режиму трудового дня, умов їхнього проживання, організації харчування та проведення вільного від роботи часу, надання необхідної консультативної допомоги вихованцям з мінімальним втручанням в їхнє життя. Таке перебування поза межами навчально-виховного комплексу здійснювалося протягом місяця для кожного учня-випускника.

Встановлено, що таке незалежне проживання дає змогу учням-випускникам відчувати себе дорослими людьми, навчитися розпоряджатися коштами, робити закупівлю продуктів та готувати їжу, тримати в належному стані житло, самому себе обслуго-

увати. Після незалежного проживання здійснювалося анкетування учнів за результатами якого виявлялася їхня готовність до самостійного життя.

Також інтеграція соціокультурного та спеціального освітнього середовища забезпечувалася організацією змістовного дозвілля, а саме екскурсіями (поїздки до театрів, кінотеатрів, музеїв, на виробництва та підприємства, у торгові центри); участю у спортивних змаганнях на батьківщині та за кордоном (Туреччина, Польща, Італія, Китай, Югославія). Призначення таких інноваційних форм у формуванні усвідомленої соціальної поведінки й адаптованості учнів навчально-виховного комплексу, навичок спілкування в соціокультурному середовищі, орієнтування в незнайомих та громадських місцях, можливість самостійно витратити, розподіляти особисті кошти, а також впевнено висловлювати свої побажання і задовольняти свої потреби.

Змістовим наповненням *ціннісно-орієнтованого блоку* виступило соціальне, компетентнісне та психолого-педагогічне проектування. Так, сутність *соціального проектування* визначається шляхом формування в учнів усвідомлення призначення праці та своїх обов'язків, навичок з організації власного дозвілля та спілкування. Практика показала, що навчити вихованців навичкам конкретної роботи краще безпосередньо на робочому місці, зокрема, у професійно-виробничій діяльності: вирощування розсади, догляду за посівами, при збиранні врожаю, роботі на фермах, при створенні власноруч матеріальних цінностей. З метою підвищення ефективності формування у дітей навичок соціального проектування було запроваджено соціальний проект «Школа життя», який орієнтований на створення умов для соціальної та духовної адаптації розумово відсталих дітей (випускників закладу), їхньої реалізації як особистості в процесі реабілітації динаміка якої забезпечується зменшенням, а з часом і зникнення інтернатної залежності до періоду вступу в самостійне життя. Сутність цього аспекту професійно-трудової реабілітації розкривалася шляхом організації максимально комфортних умов життя, наближених до домашніх та запровадженню системи заходів з упередження загострення негативних тенденцій в адаптації дітей до виходу в самостійне життя за межами закладу та зменшення до максимуму впливу на них негативних чинників.

Соціальне проектування виступає основною умовою до формування в учнів із розумовою відсталістю соціальної компетентності в межах навчально-виховного комплексу, зміст якої визначається спектром здатностей вихованців, а саме: здатність до проектування стратегії власного життя з урахуванням інтересів і потреб інших людей; здатність продуктивно працювати в різних напрямках професійної діяльності та встановлювати значущі міжособистісні контакти в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі; здатності конструктивно розв'язувати конфлікти, досягати консенсусу, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; здатності визначати мету діяльності, планувати, розробляти й реалізувати соціальні проекти і стратегії дій; здатності визначати мету спілкування, вміти емоційно налаштуватися на спілкування з іншим; здатності застосовувати адекватні до ситуації стратегії міжособистісної комунікації. У рамках превенції ймовірних порушень у системі соціальної компетентності вихованців та забезпечення їхнього соціально-правового захисту значного впливу набуває долучення до соціального проектування державних служб, зокрема, співпраця із обласними службами у справах дітей, районними центрами соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, районними прокуратурами, з органами місцевого самоврядування, з районним Управлінням пенсійного фонду, управлінням соціального захисту населення районної державної адміністрації. У рамках експериментальної діяльності така співпраця була організована з усіма відповідними державними структурами м. Харкова та Харківської області.

Компетентнісне проектування спрямоване на забезпечення формування у вихованців здатностей приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях діяльності, здатностей запобігати і відносно безболісно вирішувати конфлікти, здатностей швидко і правильно передавати інформацію, що становить зміст життєвої компетентності. А також формування спектра компетентностей, що забезпечують конкурентоспроможність дітей-сиріт на ринку праці, їхнього працевлаштування у звичайних виробничих умовах, адаптації та успішної соціалізації у суспільстві. *Психолого-медико-педагогічне (ПМПК)* проектування забезпечується діяльністю шкільної психолого-медико-педагогічної комісії, призначення якої у вивченні психофізичних та особистісних особливостей учнів та визначенні найбільш адекватного до встановлених особливостей профілю трудового навчання й комплектування навчальних груп; у систематичному проведенні обстежень і профілактичних заходів з учнями, які мають порушення поведінки; у вивченні учнів, які вступають до навчально-виховного комплексу. На засіданнях ПМПК вирішуються питання виявлення не профільності діяльності учнів та уточнення діагнозу; дотримання педагогами єдиного охоронного режиму життєдіяльності учнів; роз'яснення учням специфіки обраної професії. Особлива увага приділяється учням, які прибули до комплексу з інших навчальних закладів. План роботи ПМПК протягом року корегується, вносяться змін та доповнення, відповідно до вирішення поточних проблем. Діяльність практично спрямована на створення банку даних вихованців на основі індивідуальних особливостей їхнього психофізичного розвитку, проведення групової та індивідуальної психодіагностики (акцентуацій характеру, вивчення характеру спрямованості та активності особистості старшого школяра, тривожності, самооцінки та інше), запровадженню системи превентивних заходів міжособистісних конфліктів, здійснення підготовки учнів до самостійного життя в соціумі.

Соціальний педагог створює банк даних дітей пільгових категорій, розробляє соціальний паспорт закладу, класів, оформлення соціально-педагогічної картки вихованців, індивідуальних карток психолого-педагогічного діагностування, індивідуальних карток дітей-інвалідів, розроблення плану соціальної реабілітації дітей із розумовими порушеннями. Соціально-психологічною службою закладу здійснюється моніторинг адаптації та соціалізації випускників минулих років. За результатами якого встановлено, що 87 % випускників успішно адаптувалися в самостійному житті, створили сім'ї, забезпечені роботою. Все вищесказане дає змогу констатувати ефективність навчально-реабілітаційної роботи колективу у професійно-трудої реабілітації та створення умов до професійної соціалізації вихованців в умовах експерименту.

Змістовне наповнення *управлінського блоку* забезпечується *педагогічним керівництвом та учнівським самоврядуванням*. Управлінська діяльність учнівським колективом здійснюється педагогами за допомогою збору та аналізу інформації про учнівський колектив і школярів, які до нього входять; планування й організації впливів, метою яких є його удосконалення й оптимальний вплив на їхню особистість; контролю і корекції, спрямованих на альтернативний розвиток колективу і кожного учня; шляхом використання методики вивчення колективу з оцінки та обрання ефективних засобів педагогічного впливу на навчальні, виховні, трудові, професійні та виробничі ситуації. Встановлено, що в практиці педагогічного управління колективом ефективним є поєднання та узгодження тактики керівництва з актуальними та потенційними можливостями і прагненнями учнів до самостійності, незалежності, їхніми здібностями до співвідношення визначення мети та завдань діяльності зі співробітництвом із педагогом. У свою чергу, педагог у міру розвитку колективу постійно

змінює тактику, розширюючи самостійність виборів, вчинків вихованців та їхнього самоуправління. Показником ефективного управління також є наявність у колективі загальної думки з найважливіших питань життя класу. Учнівське самоврядування забезпечується діяльністю дитячої організації (на прикладі діяльності Богодухівського навчально-виховного комплексу – це діяльність дитячої організації з учнівського самоврядування «Сузір'я»).

Змістовним наповненням *функціонально-діяльнісного блоку є навчально-виробнича практика та професійно-трудове навчання. Навчально-виробнича практика* виконує функцію закріплення теоретичних знань учнів та сприяє набуттю ними практичних професійних навичок. Здебільшого основними формами цього виду навчально-практичної діяльності було обрано проведення індивідуальних занять та уроків виробничого навчання і проходження учнями виробничої практики на створених робочих місцях у власному навчальному господарстві. Так, випускники груп професійно-технічної підготовки з професій «Плодоовочівник», «Тваринник», «Квітникар» і «Озеленювач» проходять виробничу практику і виробниче навчання на базі власного навчального господарства, що знаходиться на території навчально-виховного комплексу (теплиця, де учні вчать вирощувати квіти, розсаду овочів, саджанці плодкових кущів та дерев).

Професійно-трудове навчання в умовах навчально-виховного комплексу розпочинається вже з перших днів перебування учня в комплексі. Першочергово учнів адаптують до праці шляхом виконання ними, від простого до складного, елементів самообслуговуючої та, відповідно до віку, трудової діяльності на закріплених територіях. Поряд із практичною діяльністю з учнями проводиться низка профорієнтаційних заходів, зокрема: бесіди, виховні години, практичні заняття, навчальні екскурсії з формування у них спектра трудових, професійних компетенцій. Формування уявлення у вихованців про багатогранність професій та пропагування цінностей професій сільськогосподарської направленості, сприяння їхньому емоційно-ціннісному ставленню до життя через професійну діяльність спрямовано на формування життєвої та професійно-трудової компетентності цих дітей уже в системі навчально-виховного комплексу.

Представлені результати розв'язання проблеми становлення особистості розумово відсталої дитини, її адаптації та соціалізації шляхом розроблення та апробації на практиці діяльності навчально-виховного комплексу моделі професійно-трудової реабілітації дали можливість визначити, що професійно-трудова реабілітація є узгодженою системою діяльності освітньої установи, навчально-виховного, трудового та професійного процесів, що забезпечують становлення особистості такої дитини та формування в неї адаптивності як особистісної властивості. Також встановлено, що професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – це система спеціально-організованого та цілеспрямованого впливу на розвиток, становлення та функціонування особистості такої дитини шляхом інтеграції засобів навчального середовища, узгодження тривалості їхнього навчання зі специфікою соціокультурного та спеціального освітнього середовища, забезпечення соціального, компетентнісного та психолого-медико-педагогічного проектування, що реалізується трудовим та профільним навчанням й складнодиференційованим характером навчально-виробничої практики. Професійно-трудова реабілітація – це основна умова ефективної соціалізації розумово відсталої дитини та її адаптації до умов подальшого самостійного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б е х І. Д. Психологічна сутність учбової діяльності школярів / І. Д. Бех // Психолого-педагогічні умови підвищення результативності учіння школярів з психічними вадами : матеріали наук.-звіт. конф. Ін-ту дефектології АПН України, 26–27 квіт. 1995 р. – К., 1995. – С. 12–21.
2. Б о н д а р В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В. І. Бондар. – К. : Рад. школа, 1988. – 128 с.
3. З а с е н к о В. В. Освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку : виклики часу / В. В. Засенко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць в 5 томах, Т. 2 : Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К. : Педагогічна думка. – 2013. – С. 350–362.
4. М а к а р ч у к Н. О. Проблеми психологічного супроводу у системі корекційно-розвиваючого навчання розумово відсталих підлітків / Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології / За ред. Т. В. Сак., Вип. 5 : Наук.-метод. зб. Інст-ту спец. пед. НАПН України. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 124–131.
5. М а к а р ч у к Н. О., М е р с і я н о в а Г. М. Науково-методичні засади психолого-педагогічного супроводу родинного виховання дітей з розумовою відсталістю / Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами : Зб. Наук. Праць : Вип. 1. – Словянськ : СДПУ, 2011. – С. 153–161.
6. М е р с і я н о в а Г. М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх закладах для розумово відсталих дітей : посібник / Мерсіянова Г. М. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 80 с. – ISBN 978-966-644-286-7
7. С и н ь о в В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка. Ч. 1 : Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки) : підручник / В. М. Синьов – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 238 с. – ISBN 978-966-660-334-3.
8. Х о х л і н а О. П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. – Київ. : Пед. думка, 2000. – 286 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. B e k h I. D. Psykholohichna sutnist uchbovoi diialnosti shkoliariv (Psychological nature of learning activities of students), Psykholoho-pedahohichni umovy pidvyshchennia rezultatyvnosti uchinnyia shkolyariv z psykhichnymy vadamy, materialy nauk.-zvit. konf. In-tu defektolohii APN Ukrainy, 26–27 April 1995, Kyiv, 1995, pp. 12–21. (In Ukrainian)
2. B o n d a r V. I. Pidhotovka uchniv dopomizhnoi shkoly do samostiinoi trudovoi diialnosti (Preparation of secondary school students to self-employment), Kiev, Rad. shkola, 1988, 128 p. (In Ukrainian)
3. Z a s e n k o V. V. Osvita osib z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku: vyklyky chasu (Education of individuals with special needs: time challenges), Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini, zb. nauk. prats v 5 tomakh, Vol. 2, Psykholohiia, vikova fizioloihiia ta defektolohiia, Kiev, Pedahohichna dumka, 2013, pp. 350–362. (In Ukrainian)
4. M a k a r c h u k N. O. Problemy psykholohichnoho suprovodu u systemi korektsiino-rozvyvayuchoho navchannya rozumovo vidstalykh pidlitkiv (Problems of psychological support in the correction and developmental education of adolescents with intellectual disabilities system), Teoriya i praktyka olihofrenopedahohiky ta spetsialnoi psykholohii, ed. By T. V. Sak., Vol. 5, Nauk.-metod. zb. Inst-tu spets. ped. NAPN Ukrainy, Kyiv, 2010, Vol. 5, pp. 124–131. (In Ukrainian)
5. M a k a r c h u k N. O., M e r s i i a n o v a H. M. Naukovo-metodychni zasady psykholoho-pedahohichnoho suprovodu rodynnoho vykhovannia ditey z rozumovoiu vidstalistiu (Scientific and methodological foundations of psychological and pedagogical support of family education of children with mental retardation), Teoretychne i metodychne zabezpechennia navchannia ta vykhovannia osib z osoblyvyvmyi osvitynymi potrebamy, Zb. Nauk. Prats, Vol. 1, Slovyansk, SDPU, 2011, pp. 153–161. (In Ukrainian)
6. M e r s i y a n o v a H. M. Profesiino-trudove navchannia u spetsialnykh zahalnoosvitnikh zakladakh dla rozumovo vidstalykh ditey: posibnyk (Vocational training in special educational institutions for children with intellectual disabilities: manual), Kyiv, Pedahohichna dumka, 2012, 80 p. (In Ukrainian)
7. S y n o v V. M. Korektsiina psykhopedahohika. Olihofrenopedahohika. CH. 1: Zahalni osnovy korektsiinoi psykhopedahohiky (olihofrenopedahohiky) : pidruchnyk (Correctional psychopedagogy. Oligofrenopedagogy. Part 1: general principles of correctional psychopedagogy (Oligofrenopedagogy): textbook), Kyiv, Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2007, 238 p. (In Ukrainian)
8. K h o k h l i n a O. P. Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku (Psychological and pedagogical foundations of correctional orientation of vocational training for students with intellectual disabilities), Kiev, Ped.dumka, 2000, 286 p. (In Ukrainian)